

Πλάτωνας: πατέρας της ελεύθερης οικονομίας.

N. KAZANAS

Η πατρότητα της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης αλλά και της ελεύθερης οικονομίας αποδίδεται στον Άνταμ Σμιθ, καθηγητή Φιλοσοφίας (Ηθικής) στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου στον 18^ο αιώνα. Και αυτό είναι ορθό. Διότι στον Σμιθ βασίζονται και αναφέρονται άμεσα οι μεταγενέστεροι οικονομολόγοι Ρικάρντο, Μιλλ ακόμα κι ο Μάρξ. “Όταν λοιπόν όλα τα συστήματα προτίμησης ή περιορισμού καταργηθούν ολότελα, τότε το φανερό και απλό σύστημα της φυσικής ελευθερίας εγείρεται σταθερό από μόνο του. Κάθε άνθρωπος, εφόσον δεν παραβιάζει τους νόμους της Δικαιοσύνης, αφήνεται εντελώς ελεύθερος να επιδιώξει τα συμφέροντά του με τον δικό του τρόπο και να φέρει την εργασία και το κεφάλαιό του σε ανταγωνισμό με αυτά των άλλων ανθρώπων ή τάξεων ανθρώπων. Η κυβέρνηση απαλλάσσεται τελείως από το καθήκον να επιβλέπει την εργασία των πολιτών και να την κατευθύνει...” Σ’αυτά τα λόγια από το τέλος του 4^{ου} Βιβλίου του έργου Πλούτος των Εθνών (1776), ο Σμιθ συνοψίζει τη βασική ιδέα για ελεύθερη οικονομία (Οι προτιμήσεις και περιορισμοί είναι τα διάφορα μέτρα με τα οποία μια κυβέρνηση επιχειρεί να ρυθμίσει την παραγωγή και το εμπόριο).

Όσο παράξενο κι αν φαίνεται, όμως, ο Πλάτωνας είχε διατυπώσει τις ίδιες ιδέες δύο χιλιετίες τουλάχιστο νωρίτερα. Μερικοί στοχαστές της εποχής μας, που θεωρούνται προοδευτικοί ή φιλελεύθεροι, αποδίδουν στον Πλάτωνα προτίμηση για ένα κλειστό κοινωνικό σύστημα, μάλλον καταπιεστικό (1). Παραγνωρίζουν όμως ότι οι αυστηροί κανόνες διαβίωσης αφορούν κυρίως τους Φύλακες στην Πολιτεία και ότι πολλά μέτρα αναθεωρούνται σε μεταγενέστερα έργα, όπως οι Νόμοι. Οι φύλακες είναι πολίτες φυσικά και αυτοί, αλλά αποτελούν την άρχουσα ή διοικητική τάξη. Οι άλλες τάξεις πολιτών, απεναντίας, αφήνονται σε μεγάλη ελευθερία να ρυθμίζουν τις οικονομικές δραστηριότητές τους, όπως θα δούμε (δηλ. βιοτέχνες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, έμποροι). Μάλιστα για την παρακμή των Περσών γράφει “Η αιτία είναι ότι (οι κυβερνήτες) αφαίρεσαν σε μεγάλο βαθμό την ελευθερία των πολιτών, επέβαλαν υπέρμετρο δεσποτισμό και έτσι κατέστρεψαν την αρμονική συμβίωση στην Πολιτεία” (Νόμοι 697C). Επομένως δεν μπορεί να θεωρείται πως ο Πλάτωνας ευνοεί κρατικό παρεμβατισμό που είναι ο άξονας κάθε σοσιαλισμού, κομμουνισμού ή ολοκληρωτισμού.

Στην Πολιτεία, βιβλίο Δ, γράφει σαφέστατα πως οι πολίτες αφήνονται ελεύθεροι να επιδιώκουν τις ιδιωτικές υποθέσεις, στα πλαίσια των γενικότερων νόμων που απαγορεύουν φόνο, βλάβη, κλοπή κλπ. Ειδική νομοθεσία δεν χρειάζεται ούτε ακόμα και για συμβόλαια, αγοραπωλησίες και παρόμοια (τα αγοραία συμβολαίων ...ει που τελούν τινές πράξεις κλπ). Διότι αυτό δεν είναι σωστό για άνδρες “καλούς και έντιμους”. Αν οι άνθρωποι νομοθετούν ή τροποποιούν μέτρα για τέτοιες δραστηριότητες για να επιτύχουν τέλεια ρύθμιση θα είναι σαν να επιχειρούν να κόψουν τα κεφάλια της Ύδρας – τα οποία φυσικά ξαναφυτρώνουν (425 427 A). Ο φιλόσοφος υποδεικνύει με λεπτότητα και χιούμορ ότι μια οποιαδήποτε κρατική πολυνομία δεν πετυχαίνει τελικά: μήτε το λαθρεμπόριο μήτε η φοροδιαφυγή μπορούν να παταχθούν.

Η ελευθερία οικονομικών συναλλαγών βασίζεται στο απλό γεγονός ότι οι άνθρωποι συναθροίζονται και συμβιώνουν στην πολιτεία για αλληλοβοήθεια και συντροφιά. Ο ένας εξυπηρετεί τον άλλο ή άλλους – γράφει ο Πλάτωνας νωρίτερα. Αν οι άνθρωποι δεν πίστευαν ότι έχουν όφελος από αλληλοεξυπηρετήσεις και συναλλαγές δεν θα συναλλάσσονταν. Οι άνθρωποι δίνουν και παίρνουν ακριβώς διότι σε κάθε ελεύθερη συναλλαγή ο καθένας πιστεύει ότι βγαίνει κερδισμένος παίρνοντας κάτι καλύτερο για τον εαυτό του (μεταδίδωσι δη άλλος άλλω ει τι μεταδίδωσιν ή μεταλαμβάνει, οϊόμενος αυτώ άμεινον είναι, 396 C). Πάνω στην ίδια αρχή στηρίζει το ελεύθερο σύστημά του και ο Σμίθ γράφοντας “Δώσε σε μένα εκείνο που θέλω εγώ κι εσύ θα πάρεις αυτό που θέλεις εσύ: ...μ’ αυτόν τον τρόπο αποκτούμε ο ένας από τον άλλο, τις περισσότερες υπηρεσίες που χρειαζόμαστε” (βιβλίο Β, κεφ. ΙΙ).

Οι ίδιες ιδέες επαναλαμβάνονται και στο Νόμοι, 742D, 849E και 915E. Εδώ εξηγεί ακόμα ότι όλες οι χρηματοοικονομικές συναλλαγές βασίζονται στην πίστη. Όποιος συναλλάσσεται ας το κάνει με όσους εμπιστεύεται (ότω τις πιστεύει, 742D). Με άλλα λόγια, ας φροντίσει να γνωρίζει την κατάσταση στην αγορά, διότι αν χάσει σε μια συναλλαγή ή και δανεισμό τότε φταίει ο ίδιος και η δικαιοσύνη δεν επεμβαίνει (ουκέτι δίκης ούσης, 849 E και 915 E)! Η αγορά λειτουργεί όντως ελεύθερα και με ευθύνη των συναλλασσομένων. (Όμως αναγνωρίζοντας ηθικό πρόβλημα εδώ, ο φιλόσοφος προειδοποιεί, ότι αν οι άνθρωποι δεν συναλλάσσονται τίμια, τότε εξανάγκης θα θεσπισθούν πολυάριθμοι νόμοι και κανονισμοί: Πολιτεία 425 E, 556B κλπ.)

Η ελευθερία επεκτείνεται σε όλη τη γκάμα εμπορίου. Θεσπίζονται ορισμένες απαγορευτικές διατάξεις για μερικά προϊόντα και πολεμικά υλικά. Κατά τα άλλα δεν υπάρχει κρατικός παρεμβατισμός: όλες οι εισαγωγές κι εξαγωγές είναι ελεύθερες, άνευ δασμών: “ Τέλος δε εν τη πόλει μηδένα μηδέν τελείν μήτ’ εξαγωμένων χρημάτων (=αγαθών) μήτ’ εισαγομένων”: Νόμοι, 847B. Ξένοι επίσης, εφόσον είναι ενάρετοι και κατέχουν κάποια τέχνη, μπορούν να μετοικίσουν, να εργάζονται, χωρίς καμία επιβάρυνση φόρου, όπως οι αυτόχθονες και να πάρουν, αν φύγουν, όλη την περιουσία τους μαζί τους (850B).

Φόρο πληρώνουν μόνο όσοι έχουν γη. Οι έμποροι, κατασκευαστές και βιοτέχνες, δεν επιβαρύνονται, όπως μόλις αναφέρθηκε. Ο φόρος μπορεί να επιβληθεί με έναν από δύο τρόπους, κατά την κρίση του Δημοσίου. Ο πολίτης θα πληρώσει ένα ποσοστό της αξίας της περιουσίας του, που είναι γη, ή ένα ποσοστό της ετήσιας παραγωγής του. Και στις δύο περιπτώσεις αφαιρούνται οι αναγκαστικές εισφορές για τα κοινά συσσίτια (955D-E). Ο Πλάτωνας δεν εξηγεί γιατί χρησιμοποιούνται εναλλακτικοί τρόποι, αλλά προφανώς η ετήσια παραγωγή μπορεί να είναι πολύ κατώτερη από τη δυνητική παραγωγή ένεκα σκνηρίας και μόνο του γεωκλήμονα, οπότε θα πρέπει να πληρώσει σύμφωνα με την αξία (δυνητική παραγωγή) που καθορίζεται εύκολα από την παραγωγή προηγούμενων χρόνων αλλά και την παραγωγή άλλων κτημάτων στην περιοχή, όμοιων σε μέγεθος και απόδοση. Έτσι και ο “μοναδικός φόρος” impôt unique των Φυσιοκρατών στη Γαλλία του 18^{ου} αιώνα και ο μοναδικός φόρος με τη Γεωφορολόγηση του Henry George στον 19^ο αιώνα καλύφθηκαν από τότε!

Επιπλέον, ο Πλάτωνας μπορεί να θεωρηθεί και ως ο πρώτος περιβαλλοντολόγος. Δεν υπήρχαν τότε ραδιενεργά κατάλοιπα και ρύπη όπως σήμερα. Ο μεγάλος στοχαστής όμως με πολύ οξυδέρκεια επισημαίνει τους κινδύνους και δίνει οδηγίες για την προστασία του περιβάλλοντος. Κανένας δεν θα μετακινεί από τη θέση του κάτι που ο ίδιος δεν έβαλε εκεί (*μη κινείν ότι μη κατέθετο*: Νόμοι 913 A): έτσι δεν υπάρχει επέμβαση στους φυσικούς κύκλους και διαταραχή οικοσυστημάτων, μήτε κλοπή. Κανείς δεν μετακινεί όρια ξεχωριστών κλήρων και δεν καταπατάει γη που δεν είναι στη νόμιμη κατοχή του (842 E – 843 D). Επίσης δεν ενοχλεί τους γείτονες του με τις πράξεις του και δεν βλάπτει τα γειτονικά εδάφη: δεν θα κάψει τίποτα απρόσεκτα και δεν θα μολύνει τα νερά (843 B- 845 E).

Οι αρχές του Πλάτωνα είναι απροσδόκητα επίκαιρες!

Σημείωση: Karl Popper 1945 *The Open Society and its Enemies*, London, Routledge & Kegan Paul.